

Михаил Колцов

На път

Въшката ще победи социализма или социализмът ще победи въшката!¹ Ленин, кипящ от енергия и воля, здравият Ленин, Ленин от деветнадесетата година хвърли ръкавицата от името на цялата задушаваша се от врагове и болести, от глад и студ страна... И в отговор на тези думи Седмият конгрес на Съветите изригна лавина аплодисменти...

Залата на Большой театър се тресеше от ръкоплясканията на три хиляди премръзнали, простудени, прегракнали от кашлица болшевики с войнишки шинели, овчи кожуси, охлузени довоенни балтончета, кожени куртки. Изплашено трепереше и въшката – и тя беше масово представена на конгреса, – здраво загнездена по шевовете на засечените ризи, в сплъстените коси, в брадите, по панталоните и калпаците.

Години минаха от тия дни. Сега, далеч от она, първия велик Октомври, най иде да възхваляш сладкодумно електрическите чудесии на Волховстрой². Но бива ли да си мълчим и за нея, въшката, която се опитваше да срази революцията още по Лениново време и зорко дебне и до днес?

Нали и до ден-днешен всяка година въшката ни се появява в новия си ипостас! Нали, както си е сива, нищожна, всяка година струпва безбройните си пълчища и фалангите ѝ преграждат пътя към социализма, а на някои с по-слабо зрение засланят и слънцето!

Един другар от Киргизия ми се оплакваше от чудовищната простотия на тамошното население:

„Докторът изнасяше пред школата на фрунзенската резервна милиция лекция за устройството на човешкото тяло. Като стигна до черния дроб и каза, че служел да произвежда сокове за храносмилането, слушателите решително се намесиха:

– Не е вярно! На нас ли тия? Знаем я ние за какво служи тая пуцина!

Докторът се ококори. Брей, да му се не види! Повече от мене знаят!

– Я не ни баламосвай, другарю лектор, с тия твоите сокове! Така де... Никакви сокове-мокове, ами джигерят е онуй място, дето се раждат въшките.

– Въшките ли?! – съвсем се сачиса докторът.

– Въшките зер. Затуй му е даден на човек джигерят, че веднъж

1. Думи на Ленин, произнесени на III Общоруски конгрес на Съветите на 5 декември 1919 г., когато определя трите главни задачи на мирното строителство борбата със студа, глада и петнистия тиф. (В. И. Ленин, Соч., 4 изд, т. 30, с. 206) – Б. пр.

2. Колдов има пред вид Волховската ВЕЦ, чието пускане в експлоатация (19 декември 1926 г.) е едно от най-големите събития за времето си – Б. пр.

годишно да пуца въшки, та като изпълзят навън, да изсмучат, значи, излишната кръв. Инак всякой човек да е умрял от излишна кръв.

– От апиплекция – компетентно разясниха други. – Раждат се, значи, в джигеря и излазят през гърлото, дордето спиш.

Докторът се утрепа да им обяснява, ама не можа да разубеди слушателите. Все едно, че на стената говореше. Пък знам ли, може да е бил лош лектор.“

Не ви ли се повдигна? Но от тоя възлив факт киргизкият другар прави един простичък извод: Наркомпросът³ да отпуснел повече средства за Киргизката автономна област.

... Да не би пък учените наистина да лъжат, а? Дали възшките наистина не се люпят, ами се спотайват живи-живенички на някое скришно място и само чакат да изпълзят? А?

Запазил съм един голям цветен плакат, на който е нарисувана тази героиня на деветнадесетата година. Кръгло коремче, дълги тънки пипалца, малки късогледни очи, месесто хоботче. Къде ли не висеше този плакат през ония войнишки времена, измествайки всички останали художествени произведения!

После тя взе да добива по-инакъв облик.

Двадесета и двадесет и първа година. Въшката се докара по модата – военизира се. Покрива с дебел струпей държавния апарат, парализираната промишленост. Пъпли в Главперушинтръст, в Централкиселецнаб, в Уралмаршмузик, в Мосдръндърнстрой. Стеле върху живота празни приказки, канцеларски боклук, лавини преки, косвени, приставни и вметнати изречения. Пътува в претъпканите с командировани и прекомандировани делегации и делегацийки вагони, които едва скърцат по ръждясалите релси. Безбройните й орди нахлуват в столиците, заемат свръхполагаема и свръх-свръхполагаема се жилищна площ, бронирайки спокойствието си с уверения, удостоверения, пълномощия, мандати.

Двадесет и втора, двадесет и трета година. Въшката излезе от нелегалност. Тя пирува. Забравила е главното си природно свойство – да се спотайва в гънките и по шевовете. Сега има къде да се развихри. Издокарала се е с райе панталон и лачени чепици. Знае що е валута. Знае що е стока. Знае що е това сделка. Що е договор. Ония, които искат да строят социализма, не знаят нито първото, нито второто, нито третото, нито четвъртото. Какво чудно, че сключената с договор сделка за стоки носи на възшката валута? Какво чудно, че захваналият се с търговия болшевик

3. Наркомпрос – Народен комисариат по просветата. – Б. пр.

гледа като изгърван празния си склад: как стана, че от стоката не остана и помен, сякаш му изтече между пръстите?

Двадесет и четвърта, двадесет и пета година. Постни времена за въшката. Ама и тя не е вчерашна. Простила се е с райето, променила се е като скромен труженик. И вече не се репчи. Пак е станала хрисима, пак пълзи по изпитаните пътечки, вре се, дето види цепнатинка, пролука. Не прави вече сделки. Намерила си е служба и прилежно пъпли по тялото на съветската страна. Досуц като ония, киргизките въшки, смуче излишната кръв. За да не би, не дай си боже, да ни дойде много кръвчицата и да умрем от „апиплекция“.

Двадесет и шеста, двадесет и седма година. Въшката е жива. Вече съвсем се е нагодила. Вече е враснала. Има си собствен език, философия, принципи, непоклатими възгледи. От десет до четири след обяд помага да строим социализма, по-точно грижи се да не получим „апиплекция“; от десет до четири тя се смесва с трудещите се, усърдно чествува годишнината на Октомври.

А след четири – у дома си, край самовара, сред своите – на въшливата ѝ физиономийка изпълзва малко тъжна, мъдра, иронична усмивчица. Тя умее да раздава въшливите си остроумия.

– Знаете ли, че па съветската власт ѝ остава да живее още само една година!

– Защо?

– Как зашто? Ами даже по кодекса най-тежко го наказание е десет години. Девет години вече минаха, остава, значи, още една година.

Всички ние, добрите честни хора, за каквито се смятаме, винаги, на минутата, сме готови, стъпвайки в крак, в плътни редици, с твърда крачка, ръка за ръка, с открито лице, рамо до рамо и прочие, и прочие да тръгнем на бой с бюрократизма.

– Де го тоя мръсен бюрократизъм?! Я го дайте насам! Да му видим сметката! На парчета да го направим! Помен да не остане от него!

Да намерим бюрократизма, да го открием, да докажем, че това е той, значи да го унищожим.

Но как да го намериш? Как да докажеш?

У нас, че дори на шега, никой не си е направил труда да изследва, да определи стихията на бюрократизма сама по себе си като социално явление.

Никой освен Ленин. Освен той, който виждаше и ненавиждаше въшката във всичките ѝ отличия:

„Формално – правилно. А по същество – издевателство!“

Успееете ли да измерите това „по същество“ – задачата е изпълнена. Бюрократизмът е унищожен.

Ама я се опитайте да го измерите!

Голяма грешка е да си представяме бюрократа като някакъв тъпоумен бик, забил нос в бюрото, в папките, в телефона, който не си знае работата, не е в състояние да отговори на посетителя и изобщо е някакъв сляп роб на схемата.

Едно чиновниче, откачило на тема НОТ⁴, взело и преустроило цялата си къща съгласно последната азбучно-предметна квалификационна система. За да си намира по-лесно нещата и да пести време, нашият човек ги подредил по азбучен ред. На буква „П“ например поставил и окачил едно до друго перодръжката, панталоните, профсъюзната карта, парцала за забърсване на пода; на „Р“ – ризи, резолюции на партийните конгреси, риба, речите на вождовете, ребуси, ремък и рисувална кутия за бои. Боите от тази кутия държал отделно, на буква „Б“, заедно с бурканите, ботушите, бельото и брашното.

Да не би да мислите, че това е истинският бюрократ?

Нищо подобно.

Истинският бюрократ не може току-така да го кльцнеш на нокътя – той е умен, далновиден. Умее да говори, да прилага членовете и буквите на закона, да съжалява, съкрушено да вдига рамене; да се възмушава от бюрократизма; да ви даде чаша вода да се успокоите и любезно, предупредително да ви препрати в друга инстанция.

Той умее да пише отговори и не разтака преписките у себе си – препраща ги за разтакане па колегата си.

Той умее да оказва съдействие и най-любезно праща човека за... зелен хайвер.

Един доста отговорен работник ми разказа с лукава и нежна усмивка:

– Човек не съм върнал досега. Доjde ли някой за препоръка – винаги му давам. Хем не една, а пет! Защо да огорчаваме хората? Давам характеристики, моля за съдействие, настоятелно съветвам да вземат човека на служба. Излизат от кабинета ми като на криле! Но... една малка подробност. На всичките тия пет места, дето ги пращам, другарите са предупредени. Донесе ли някой писмо от мене и най-отдолу съм писал „с другарски поздрав“ – да го натирят. Условен знак! Ако няма другарски поздрав, значи, работата е сериозна. Има ли поздрав – хващай пътя!

4. НОТ – доброволната организация „Научна организация на труда“.

Вече втора година карам така. Що народ съм ощастливил!

Лукава и нежна усмивчица. Външно всичко е правилно, а по същество – издевателство. Никому да не се отказва. Да не се огорчават хората. Да се съгласува. Да се обмисли. Да се обработи. Да се подработи. Да се изчака. Полека... Внимателно... Нашият бюрократизъм вече не е вчерашен. Знае и две, и двеста, знае къде зимуват раците, знае кога да се сви-ва в дупката си и кога да излиза на лов. Опасен звяр, хищен и ласкав.

У нас няма нищо, на което да не му се намери обяснение и оправда-ние. Децата – и те ще ти се обосноват с аргументи защо пълнят гашичките.

Комунистът Стригунов, фелдшер в град Шенкурск, подава в уезд-ния комитет заявление, където обосновава върлото си пиянство, в резул-тат на което и семейството си разтурил, и болните му се разбягали кой накъдето види.

„Постоянните неразбории в семейния ми живот, тежките условия на работа без съответната почивка, е която да разполагам в определено време, постепенно предизвикват умора и разстройство на нервната сис-тема и изискват периодично разтоварване и временно отвличане от пос-тоянната мозъчна дейност, насочена в едно и също направление, което в условията на селото може да се постигне единствено с една почерпка в кръга на познати, след което с нови сили и най-енергично се залавяш за изпълнение на задълженията, които налагат службата, дългът и партия-та.“ Пиянствува, значи, за да изпълни дълга си към партията! Ако и това не е довод – здраве му кажи! Но я попитайте другаря Стригунов дали комунистът трябва да се бърсне, да си лъска всеки ден ботушите, да си слага връзка. Той ще обърне към вас суровата маска на партийната непристъпност:

– Бърснене ли? Вратовръзки, а?! Буржоазен уклон, другари! Подх-лъзваме се в блатото, другари! Бдителност, другари!

Да ходиш всеки ден след работа в кръчмата, е нещо в реда на неща-та. Но ако след работа ходиш на театър или на кино – ще те погледнат накриво.

В Москва има хиляди кръчми. На най-хубавите помещения са лепнати жълто-зелени табели, в тях се носи кисела воня на туршия и бълвоч и до късна нощ бледи хора с мръсни престилки сноват с шишета между масите под грохота на триетажните псувни.

В Москва няма нито едно прилично, общодостъпно кафене, където можеш спокойно, без да чуваш наоколо си псувни, да замениш някоя

дума, да прочетеш вестник, да послушаш музика.

Да оставим кафенетата! Вие ми кажете къде се дяха старите московски чайни, дето приветливо лъщяха самоварите, дето безшумно пърхаха между масите побелели мустакати архангели, дето за осем копейки заедно с двата чая и бучка захар можеше да се обсъдят всички световни проблеми. Дето фонографът с достолепно поскърцване свиреше маршове и към свареното яйце ти даваха сол на хартийка.

Стараем се, дори се престараваме в опазването на старините и паметниците на изкуството, мъчим се да възобновим фрески от епохата на Александър Благословени, а старинната московска чайна, най-мирното, най-хубавото наследство от миналото, умира. Уютната ѝ глъчка е заменена с лудешкия грохот на свръхмодерната пивница!

Строител и квартирант. Никак не е трудно да ги различиш, ако не от пръв поглед, поне от първия разговор.

Квартирантът навсякъде се чувствава господар на положението. Снове по учреждения и фабрики, одобрително потупва по гърбовете, поздравява с успехите, огорчено клати глава в случай на неуспех, многозначително се заканва с пръст на тъмните вражи сили.

Той се появява в началото и края на всяко начинание. Присъства на организационните събрания, на първата копка, на откривания. И признася дълги речи за това, че не са нужни думи, а дела, че необходимостта е отдавна назряла, че повече не може да се търпи.

На фотографиите той стои на най-видно място и заслани с туловището си истинските работници; с въздишка бърше потта от челото си след тържествените обеди и другарските вечери.

Ако работите вървят зле, той тържествено се появява като мрачен гарван. Повишава тон, напомня – винаги е предупреждавал, че нищо няма да излезе от това, че не е трябвало да се захващаме, сега да му мислим как ще се оправяме. И незабавно измъква вечния си двулик довод: работата не е в системата, а в хората. Или обратното: хората не са виновни, системата е лоша.

Строителят е друг, той и ходи, и гледа по-инач.

Той се страхува.

От какво ще се страхува? Нали строим социализма в цялата страна, нали и той строи социализма някъде в своя сектор? Би трябвало да ходи с гордо вдигната глава, с твърда стъпка, с независим вид.

Не, ние още не сме се научили истински да уважаваме и ценим истинския строител на социализма, отделния човек.

От дъжд на вятър попада той в полезрението ни. Хем как попада? Като притиснат човека, че вече няма накъде, той дотичва за помощ във вестника и защитавайки човека, вестникът е принуден да описва заслугите му.

Каквото и да изгражда човек – трудовопроизводителна кооперация, училище, совхоз, пожарна команда, клуб, – трябва да не склопва очи, денем и нощем да пази делото си, да го брани от лепкавата паяжина на бюрократичния паяк, от вездесъщата, незнаеща прегради въшка.

Човечецът няма мира нито денем, нито нощем. Той е отнесен човек. Денем тича по градските учреждения – дано му отпуснат средства, или трепери над плана – дали ще върже двата края на стопанската сметка. И плахо се озърта по минавачите – „за“ ли са или „против“? Нощем бълнува планове и цифри и жена му го напуска. Защото, ако работите му в клуба или кооперацията не вървят, трескавите му очи вече не различават кое беше клуб и кое жена му. А изгуби ли и двете, пристигат квартирантите, почват да обсъждат, да осъждат и да дрънкат за хората и за системата.

Трябва да умеем да намираме, да разпознаваме, да пазим истинския малък строител на социализма. Да не го лашкаме насам-на-там, да не го объркваме. Най-често той си има една-единствена любов: осъществява участието си в строежа на великата сграда чрез някое, едно-единствено, но познато, близко, обичано от него дело. Трябва да се съобразяваме с това. Ако човекът иска да помогне на социализма с построяването на една суши-на и може да го направи, не го мъчете да заседава в секцията за пролетарското изкуство!

По дългия безкраен път, каквито ги има само в нашата необятна съветска равнина, скромният пътник си има една-единствена утеха.

Може да се преобуе.

Ще се разположи нашият пътник край пътя. Ще поогледа единия крак, после другия. Ще поклати добродушно глава.

Бавно ще размотае навитите до коляно върви.

Ще изуе цървулите, ще ги изтръска, ще ги очука в земята, ще опита с пръст държи ли още долнището, здрави ли са ушичките отстрани.

Ще разгъне, ще оглади и ще изтръска и партенките – какво ли не се нашибва в тях по пътя! Клечки ли не щеш, камъчета ли не щеш, всякакъв боклук се събира в партенката. Пък и хич нищо да няма, една гънка стига да ти запали крака – нищо работа, ама пречи!

Изул се е пътникът, преобул се е, пък тропне с единия крак, тропне

с другия – гледай ти, като нови станали! И поема напред.

Крачим бодро и уверено. Не сме сбъркали пътя, знаем го и не сме се уморили да кървим. Голямо чудо, че партенката събира какви ли не боклуци! Нали от нас зависи по-често да се преобуваме!

1926–1927

КРАЙ

© 1927 Михаил Колцов
© 1978 Венцел Райчев, превод от руски

Михаил Кольцов
, 1927

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2007

Публикация:
Михаил Колцов
ФЕЙЛЕТОНИ
Първо издание

Подбор и превод от руски ВЕНЦЕЛ РАЙЧЕВ
Редактор ЛИЛИЯНА ГЕРОВА
Оформление ВЛАДИСЛАВ ПАСКАЛЕВ
Рисунка ИВАН ГАЗДОВ
Художник-редактор ЯСЕН ВАСЕВ
Технически редактор ОЛГА СТОЯНОВА
Коректор МАРГАРИТА МИЛЧЕВА

Дадена за набор на 1.11. 1978 г. Подписана за печат юни 1978 г. Излязла от печат юли 1978 г.

Формат 70×90/32. Печатни коли 8 1/2. Издателски коли 4,96. Тираж 30 125. Цена 0,50 лв.

Код 9535321111 04 – 5554-32-78

ДПК „ДИМИТЪР БЛАГОЕВ“ София, ул. „Ракитин“ 2
ДИ „НАРОДНА КУЛТУРА“ София, ул. „Гаврил Генов“ 4

Библиотека „ПАНОРАМА“ № 83. Серия „ХУМОР“ № 6
83-VI-5
София 1978

Михаил Кольцов
ФЕЛЪЕТОНЫ И ОЧЕРКИ
Государственное издательство художественной литературы
Москва 1961

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4427>]